

ПОЗНАТИ ХАЈДУЦИ У СРБИЈИ И У ВЛАСОТИНАЧКОМ КРАЈУ
FAMOUS OUTLAWS IN SERBIA AND IN THE REGION OF TOWN VLASOTINCE

Аутор:
ЈОВАНА ПЕТРОВИЋ, ученик VII р. Основне школе "Свети Сава"-Гложане, члан
Ф.Д.В. "Хистифор Црниловић-Кица", Власотинце
Регионални центар за таленте, Врање

Ментор:
СТОЈАН КОВАЧЕВИЋ, проф. историје

ПОЗНАТИ ХАЈДУЦИ У СРБИЈИ И У ВЛАСОТИНАЧКОМ КРАЈУ

FAMOUS OUTLAWS IN SERBIA AND IN THE REGION OF TOWN VLASOTINCE

Аутор: **ЈОВАНА ПЕТРОВИЋ**, ученик VII р. Основне школе "Свети Сава"-Гложане,
члан Ф.Д.В. "Хистифор Црниловић-Кица", Власотинце

Ментор: **СТОЈАН КОВАЧЕВИЋ**, проф. историје

АПСТРАКТ

Циљ овог рада је да поред улоге познатих хајдука као што је Карађорђе или хајдук Вељко Петровић у Крајини осветли и ликове двојице великих хајдука из околине Власотинца. Они су имали значајну улогу за развој хајдучије у власотиначком крају тј. пљачкање и убијање Османлија штитећи свој народ. Тако су Никола Бекић и Стојан звани Масенга утицали на дешавања у власотиначком крају, док су се скривали код својих јатака.

Кључне речи

хајдук, Вељко Петровић, харамбаша, народна поезија, јатаци, ђуvenгије (младе робиње)

ABSTRAKT

The aim of this work is to shed light not only upon the famous outlaws like Karadjordje or Veljko Petrovic from Krajina, but also on the two prominent outlaws from the neighbourhood of Vlasotince. They took a significant part in the development of banditry in this region that is in plundering and killing of Ottomans thus protecting their own people. That is the way that Nikola Bekic and Stojan, nicknamed Masenga, influenced the events in the region of Vlasotince, while being hidden by their intercommners.

Key words:

An outlaw, Veljko Petrovic, chieftain of outlaws, folk poetry, intercommners, young female slaves

УВОД

Хајдуци су се одметали у шуме,одакле су нападали Турке и узимали плен.Били су организовани у хајдучке дружине,на чијем челу се налазио хара-мбаша,који је носио скуповеније одело и најчесће је биран због своје старости или умјештва.Хајдучки покрет називао се хајдучиом или хајдуковањем.Срби су се одметали у хајдуке из различитих разлога.Кад би неко био оптужен за нешто и притом био позван на суд,ако не би смео да се појави на суду притом се одметнувши у шуме,често се придруживао хајдучким дружинама.Неки су били узети на зуб Турака па су се од страха бежали да их не би убили,а неки су се похајдучили чисто да би носили оружје и лепу одећу јер су Турци Србима забрањивали и једно и друго.Неки хајдуци попут Баје Пивљанина и Лимуна су постали од првих племића након што су Турци потпуно завладали Србијом и Босном и Херцеговином,нарочито у XVI и XVII веку,па су чували млетачко приморје од Турака.Они су имали и по преко сто другова,са којима су лети четовали по Босни и Херцеговини,а зимили по градовима у јадранском приморју. Најпознатији такви су били Јанковић Стојан,Сењанин Иво,Смиљанић Илија,Иво Голо-трб,Комнен Барјактар и др.чија се имена спомињу и у српским народним песмама.

Јатаци

Према народном предању у,празник Дјурђевдан,у пролеће,био је „хајдучки састанак",а Митровдан,у јесен, „хајдучки растанак",када су се хајдуци по-влачили из суме због зиме остајали у кућама својих поверљивих људи, јатака, углавном прерушени у слуге .Јатаци су живели у селима и варошима и набављали их за хајдуке и чували их у својим кућама у случајевима великих неприлика.Хајдуци су заузврат њима помагали и доносили им део отетих добара.Кад би неки јатак издао хајдука,следила је тешка освета која се обично завршавала смрћу.

Улога хајдука

Кодекс хајдука је био је такав да је било строго забрањено и сматрало се нечасно напасти и опљачкати сиромашног човека,осим ако је упитању добро оружје.Насупрот томе,убичајена радња је била опљачкати богатог човека,особито трговце на путовању.Такође,„прави хајдук"никад неће убити човека да би учинио зло,него обично из освете.У старија времена су хајдуци нападали и царска кола кад превозе новац и злато,али касније су престали јер је обично раја плаћала те дугове и због тога страдала.Ако би напали богатог човека и не би нашли новца,знали су оти-мати брата или жену дотичне особе па их држати док не плате уцену.Хајдучке дружине имале су удела и у устанцима против Турака 1804-1815.године.Многе устаничке војводе били су раније хајдуци или

харамбаше.Нападали би и отимали новац углавном Турским караванима и враћали их народу,а већи део су ипак остављали за себе.

Борба против хајдука

У свакој кнежевини је била по неколико „пандура“,који су били углавном Срби,а често измешани са Турцима,који су били задужени за борбу против хајдука.Кад би знатно порастао број хајдука и кад би почели пуно убијати и отимати,онда би де и сав народ дигао у потеру.Иако је међу овим народом знало често бити и самих јатака,потере су се знале завршавати смрћу хајдука.Главе би им тада биле однесене Турцима и набијане на кочеве ради упозорења.Ако би се ухватио жив хајдук,био би јавно набијен на колац.Обично,сто је Турски владар био бољи и народу био лакши живот,било је и мање хајдука,а ако би услови зивота били тежи,онда је било и више хајдука.Ако би се потере често завршавале неуспехом,и ако би број хајдука постао превелики,народ их не успевао похватати или побити,онда би Турци улазили међу народ и уценама,затвором и глобама терали сељаке да издају хајдуке,и хајдучке јатаке.Овакве акције су се звала,„тефтиси“.

Хајдучија у 19.веку

У 19.веку у Србији јавља се нови вид хајдучије.Људи се почињу одметати у шуме од власти,како би пљачкали трговце и земљопоседнике и узимали плен за себе.Хајдучија више нема ослободилачки дух као за време Турске владавине,већ чисто социјални и разбојнички карактер.Српске власти дуго су се бориле против хајдука,тек крајем XIX века успели су их истребити.Неки ретки су се,међутим задржали у шумама чак и почетком XX века.По великом броју хајдука у 19.веку био је познат ужички крај,где су се,на Златибору,чак и читаве породице традиционално одметале у хајдуке,попут Суљагића-Сисаковића.

Хајдуци у народним песмама

У српској народној поезији постоји читав циклус епских песама посвећени хајдуцима и ускоцима,народним бранитељима од Турака.Најпознатији српски хајдуци били су Старина Новак,Мали Радоица,Стари Вујадин,Бајо Пивљанин,Сењанин Иво,Јнковиц Стојан, Смиљанић Илија,Иво Голотрб,Комнен Барјактар и др.Од свих њих се каже да је најстарији Стари Новак.У Босни,на Романија,постојала је Новакова стена,за које се говорило да је на путу држао прострну кабаницу и поред ње забодену сабљу у замљу,па су путници по својој вољи бацали понешто на кабаницу.

Кесеџије и крилије

И код турака је било одметника попут хајдука.Они се међутим нису звали хајдуци него,„кесеџије“.Они се такође нису крили по шумама,него су ишли јавно на

коњима и одећа им је била другачија него код хајдука.Кесеџија се у једном периоду појавило у великом броју у Македонији,и посто их је испочетка било највише из вароши Крпе,прозвали су их,,крпалије".Они су ишли јавно на коњима,и нису уцењивали људе него читаве вароши.Они вароши које нису хтела или могле плаћати уцене биле су нападане и паљене,као што је био случај са великим цинцарским насељем Москопољев.У међусобном говору су користили турски и арнауцки језик.Користили су дугачке пушке,,крпалинке",чији је кундак био знатно другачији од осталих пушака.Уз њих су увек исле и младе робинје,,ђувенгије",које су им помагале у биткама а у слободно време играле и певале уз тамбуре.Крпалије су често радиле као плаћеници,у споровима две странке на страни која више плати,па и у читавим ратовима.Вође највишег ранга су се звале,,бимбаше",који су под собом имали висе,,буљубаша".Њепознатије бимбаше су били Хаци-Манов,Дели-Кадрија,Кара-Фејзија и Гушанац-Алија.Српски,руски,турски и немачки ратови су их током времена потпуно истребили.

Познати хајдук из крајине и мог краја

- Хајдук Вељко.
- Никола Бекић
- Стојан звани Масенга

Хајдук Вељко Петровић

Хајдук Вељко Петровић је био српски хајдук и јунак Првог српског устанка.

Биографија

Вељко Петровић је родјен у Леновцу,Црна Река,околина града Зајечара у богатој породици Петра Петровића,кога су звали Сирењар због мноштва стоке које је поседовао и сира што је продавао.У младости је Вељко Петровић је био чобан и слуга.Са своје 22 године,као младић је реаговао када су два Турцина напала његову сестру.На мах

их је убио и одмах се одметнуо у хајдуке.Прво је ишао у Видин код великог одметника,бившег јаничара Пазваноглуа.Медјутим и ту долази до изражаја његова прека нарав и убија два Пазвандзијина момка и бежи.Од 1803 године био је хајдук у чети Станоја Главаша,да би затим пришао старешини Смедеревске нахије,војводи Цуси.Када војвода Цуса{Дусан Вуличевић}прави од Станоја храброг и поверљивог човека Станоје није имао бољег избора до Вељка.Од 1804 учествовао је у устанку у чети са Главашем,а после са Душаном и Вуицом Вуличевићем.Својеглавост Вељкова је утицала на то да у времена ратна не буде послушан ни Вуици,а потом ни Карађорђу.Са Вуличевићем се борио за Београд {1806},на чијим се санчевима храбро борио.Године 1807.постао је буљубаша и добио дозволу од Совјета да побуни Криви Вир и Црну Реку.1809. је бранио Бању од Турака.

Лицна његова храброст била је изваредна,и ради ње он је брзо постао разгласен на све стране.Прек и увек хајдук,Вељко није био много дисциплинован,и Совјет је имао сњим честе неприлике.1810.године одликован је златним руским орденом за храброст.Нарочито се истакла о у бици на Варварину,где је био рањен у леву руку из због тога остао мало сакат.Године 1811.постао је краински војвода и упућен у Неготину,на Крајину.Судбоносне 1813.неколико турских коњаника га је напало код села Буковча,где их је Вељко разбио.Турци су затим кренули са далеко јачим снагама,па се Вељко морао повући у Неготинске санчеве да их брани.

Велики бројеви око Неготина почели су у лето 1813.Вељко продире до Видина,па потом код Буковча туче мање турске јединице,али се обзо однос снаге мења.Турци су почели да опседају Неготин појачањима које им је послао турски паша из Влашке.Укупно 16000 турских војника је нападало Неготин кога је бранило 3000 Срба.Вељко је утврдио Неготин,направио шанац,дигао куле и сачекао Турке.Највиша кула у којој је седео Вељко је названа Баба Финка.У шанчевима,заједно са Вељком борила су се и његова браћа Милутин и Миљко,као и храбре буљубаше и бимбаше Хадзи-Никола Мијаиловић,Стојан Абрас,Делибарта и др.Очекивана помоћ коју је Вељко тражио није стигла.Понестала је и муниција,па се хајдук Вељко сети и нареди да се сакупе по Неготину калајне ствари и да се растопе у пусшчана зрна,а у топове је наређивао да се само стављају тавири.Дан и ноћ је обилазио санчеве,храбрио своје војнике и поправљао рушевине од турских топова.Једно јутро,после двадесетак дана одбране,око 20.јула,кад је наредјивао оправке на малом шанцу,погоди га топовско ђуле кроз сред плећа.Једва је могао да изговори само:"Држ!".Пао је мртав на земљу.Његов брат Милутин га је увече закопао код Неготинске цркве.Након Вељкове погибије,Турци су заузели Неготин и Крајину.Остале су запамћене његове речи:"**ГЛАВУ ДАЈЕМ,КРАЈНУ НЕ ДАЈЕМ**"

Женио се два пута.Прва жена је била Марија,најмладја сестра по мајци Станоја Главаша,али она није могла поднети хајдучки зивот Вељков па се разиђоше.Друга његова жена,Чучук Срана,била му је нарочито мила.За њу се везују многе приче укључујући и оне да се са Вељком тукла против Турака,одбранила Неготин и да је чак четири ране у тим борбама задобила.После његове смрти удала се за другог чувеног јунака,грчког капетана Јоргаца.Врло живу Вељкову биографију наисао је Вук Караџић.

Са Мариом је имао сина Радована,а данас потомци хајдука Вељка живе у селу Дубона и презивају се Хајдуквељковићи.

Народ о хајдук Вељку

Хајдук Вељко је још за свог живота, а поготово после јуначке погибије слављен и опеван, али је увек наглашаван и његов хајдучки и бећарски дух најпознатија песма о њему је „**Расло ми је бадем дрво**“.

Хајдуци у заседи.

Легенда о Хајдуку Бекићу

Никола Бекић је са својом задругом живео мирно у Самчекићи., „Малко птиорувал и малко ајдуковал“. Био је мирне нарави, изузетно праведан и храбар. Није се бојао да се супростави турцима. Онако крупан, преко два метра висок са дугим брковима, црномањес, кад погледа човека, „ко га прострели сас очи“-има да подигне. Сироте је помагао колико год је могао, штитио их од „турске силе“ које су долазиле цак отуда из Дрвена {Грде-лице}. Причало се да има пуно злата, најбољи коњ неможе да га понесе. У лето баш кад је била прва српска буна сви мушкарци из Беклићеве фамилије косиле су у Доњи Дел. У подне наишли некакви турци и питали косаче за пут према Грделицу. У моменту кад је Бекићев син пришао да им покаже пут турчин је опалио из

пистоља и убио га. Други Николин син кад је видео даму је брат убијен потрчао је и узвикнувши: "нећес турчине да се носиш живе главе, убио си Бекићевог сина. Сви има крваво да платите". Турцин није очекивао да ће га нападне и дочекао га је смејући се. Овај како је пошао једним замахом косе одсекао главу оном турчину који је питао за пут. Остали косачи нису много чекали те су и они јурнули. Уплашени турци побегли су према Грделици, са претњом су довикавали: "Ово вам Ћерим ага из Лесковца неће опростити". Никола није сузу пустио над мртвим телом свога сина-Сокола. Туговао је душом, та је туга највећа, кад се тугује ћутећи. Кад је требало у гроб да се спусти мртво тело сина, Никола је узео сабљу и њоме витлајући над главом, одиграо, "коло смрти" око мртвачког сандука свог миљеника. То је била „ајдучка заклетва" која не пориче, њоме је Ћерим ага било пресуђено. Када је Никола сахранио свога сина Сокола, викнуо је: "Синови моји и ајдучка дружино, Срби ли смо или бабе! Седлајте коње, жене наше нек остаду дома, има времена за туговање, цел век је испред нас. Ћерим ага јес бесан ал од туј турску алу има посебан Никола из самарцелици, који оди по своју српску земљу". Никола је сазнао кад Ћерим ага да дође у хан код Грделице, Густо Ораси. Кад је досао Белкић није чекао ни час, опалио из пушке и убио га. Остале турке побили су. Српкињу лепотицу Стамену убили су без милости, да не атакује ниједном турчину и ниједног турчина да не дочека као Ћерим агу. Никола Белкић се са својим хајдуцима није враћао кући. Убијао је турке где да их сретне. Требала је велика храброст да прођу преко Црне траве или уз Власину. Једном, Никола је ишао са својим хајдуцима у Власотинце преко села: Лопушњу и Јастрепца. Изненада, изнад Јастрепца на заравни срео се са турцима. Уместо да утекне у шуми узвикнуо је: "Напред брацо Срби да побијемо турске але, да нам не газе и не але насу земљу. Доста се натрпела њен зулум. Живот у ропству није никакав живот, ка да га не живи човек". - јурнули су на турке не стдећи никог. Таман су се обрачунали са последњим кад су други некакви турци случајно наисли из Власотинца и напали Бекићеву дружину. Неко од њих је опалио пуску према Нико-ли, погодио га и он је пао мртав. Његова дружина кад је видела да је пао јос жешће је напала али турци као да си из земље ницали. Скоро су сви хајдуци изгинули. Отали су само Николин побратим Сима, брат Јован и јос неколико њих. Окренули су се и дали у бекство. Турци су појурили за њима. Симу су стигли на зараван према лопуским мејанама и убили га. Где су кога хајдука стигли ту су га убили. На Лопушке мејане стигли Николиног брата Јована, где су му пресудили. Главе Николе, Суме и Јована одсекли су, однели у Власотинце и бацили у највећу бацву пуну вина да се мртве напију и да казују осталој раји како су прошли са турцима. Тела убијених хајдука сахранили су Николини синови где су кога насли. Тело Николе Белкића сахранили са десне стране пута Јастребац-Лопуске мејане. Главе храбрих јунака покопане су са њиховим телима. Неки казују да су их однели турци у Ниш и заједно их са главама Синђелићевих хероја узидали у Ћеле Кулу. Гробови ових хероја били су обележени надгробним споменицима у облику крста дејанског камена. Небригом, споменици Сима и Јовану су се изгубили, само је остао гроб Николе Белкића. Доњи део споменика до вертикале крста још увек је ту док је горњи део крста одломљен и бачен. Дан по дан време пролази као тија вода, однело је у заборав храбре подвиге отпора турцима, цак и камен надгробни споменици нестали су. Остали су само имена места. Зараван на коме је Никола Белкић сахрањен је Белкићев гроб. Место где је покопан Сима, Николин побратим и хајдук названо је Симановац. Давајући имена местима на којима су погинули велики хероји, народ је подигао највећи споменик српских јунацима, који ће трајати све док траје Србија, да се вечно спомињу. {Потомци храброг јунака Николе Белкића, једног од вође првог српског устанка у овом крају је фамилија Спасић, који су се преселили у Власотинце око 1843. године

Легенда о хајдуку Стојану Масенги

Стојан звани Масенга, родјен у село Горњи Орах у власотиначком крају у 18. веку. Био је високог раста, плећаст човек, носио кубуру, носио хајдучко одело, знао да говори арнауцким и турским језиком. Надимак хајдук, „Месенга“-Стојан је добио као „опасан хајдук“-на турском језику. Хајдуковао је у 18. веку у доба по турцима. Још код старијих људи у Горњем Ораху се препричава како је у Горњи Орах, у обиласку деце и зене у времену јесење задуснице, његова жена сварила млеко, па млеко и жито ставила на клин пред кућу како би давала знак да је слободан долазак Стојана Масенга код куће од турака. Досао Стоја Масенга кући и почео да куса млеко. Село Горњи Орах, звало се Орашачки Хан. Село Орах је било дербецинско село, у коме су по кланцима стражу цували, „стажари“-хришћани, који су силом постављали турци да чувају старажу и обезбеђивали несметан пролаз турских каравана од хајдука у пролазу за Цариград. У почетку су „стражари“ били из хришћанског становништва, а при крају 18. века су старжу чували турци. Неки шпијун из села поткаже Стојана Масенгу турцима јер у Горњи Орах тада била „турска стража“-па турци опколе кућу. Питају га турци јеси ли ти Стојан Масенга? Он је уместо одговора лако ухватио једног турског војника, потом га бацио веома далеко од његове куће. Прича се да од његове јачине и физичке снаге замахом турчина су папуче одлетеле у Попажикин двор а хаљине турчина су остале у руке Масенге. Толико је Стојан Масенга био јак човек и одважан хајдук. Остали турци су се разбежали, па је потом одмах хајдук Стојан Масага побегао у шуму. Према казивању деда Владимирова деде Крпуза {живео 103 године}-хајдук Стојан Масенга је боравио са својом дружином у њиховој воденици на реци Бистрица у село Преданча. Према тој причи, као од шале је на рамену довео левиску-младу нејагњену овцу за клање хајдуцима, који су се налазили у воденици. После хајдуковања у овом крају, побегао је на планини Романија код Сарајева. У историјографији је записано и ово: -На планини Романији код Сарајева, га опколила турска војска да га живоухвати рецима: „Дрште Масенгу“-али знајући турски хајдук Стојан Масенга је вешто побегао у планине. Записано је у историским списима; а и остала су предања о њему да је скакао 24. стопе, а његов коњ је скакао 16. стопа и да такав јунак није био рођен у власотиначком крају. Његово хајдуковање се спомиње и у историским списима 18. века.

ЗАХВАЛНОСТ ДУГУЈЕМ СЛЕДЕЋИМ ОСОБАМА:

-свом ментору, професору историје Стојану Ковачевићу, што ме је заинтересовао за овај предмет, као и на интересовању показаном за мене и мој рад

-првенствено директорки школе Јасмини Ђокић пруженој подршци

-разредној Марији Павловић и педагогу школе Миљани Ђокић на пруженој подршци и разумевању за моја ваннаставна интересовања

-школском библиотекару Благоји Петковићу на помоћи што се литературе тиче

ЗАКЉУЧАК

После доласка Турака нагло се ширила хајдучија на целој територији Балкана а нарочито са првим турским неуспесима од краја 16.века када долази до све јаче експлоатације покорених народа и све чешће појаве безвлашћа и корупције у турској управи.У хајдуке се одлазило појединачно или групно и да би се нашли бољи услови за опстанак,осветило за учињену неправду или избегла турска освета.хајдучија је била почетни облик борбе за национално ослобођење.Турци су хајдуке гонили потерама,уценама,одвођењем чланова породице у таоце.Казне против хајдука биле су врло сурове:набијање на колац,вешање на ченгеле,дерање коже са живог човека и разна друга мучења.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Извори

www.hajdukveljko.com

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Власотиначки зборник,група аутора,
- [2] Драгутин М. Ђорђевић Власотинце, Прилози за изучавање историје лесковачке области, „Лесковац 1972.године.
- [3] Историја српског народа I-VI, Београд.
- [4] Војна историја Београда,Војноиздавачки завод,1980.